

POSTDEMOKRATSKO STANJE

ANĐELKO MILARDOVIĆ, LUKA ŽERAVICA

Sažetak

Predmet ovoga teksta analiza je demokracije na prijelazu iz 20. u 21. stoljeće. Na početku 21. stoljeća susrećemo se s postdemokracijom, odnosno postdemokratskim stanjem, kako u Europskoj uniji tako i u zemljama novih demokracija u istočnoj i jugoistočnoj Europi, uključujući i Hrvatsku. Zajedničko je svim konsolidiranim i polukonsolidiranim demokracijama postdemokratsko stanje kao segment postmodernoga stanja. Nije to stanje ne-demokracije, već stanje u kojem su se postmoderne demokracije našle u novom globalnom okružju kao posljedice velike transformacije svijeta, nove društvene paradigme, globalnog informacijskog društva i globalizacije.

U prvom dijelu teksta polazi se od stanja demokracije u svijetu. Skreće se pozornost na ideju demokracije kroz povijest, s tezom da je u povijesti političkih ideja dugo, od antike do modernih vremena, smatrana lošim oblikom vladavine. Tek je s prvom svekolikom modernizacijom svijeta doživjela uspon, kako u zemljama starih demokracija tako i u novima izvedenim iz tranzicije, među kojima je i demokracija u Hrvatskoj. Zatim se polazi od analize demokracije u kontekstu ideje moći, tj. odnosa većine i manjine u demokraciji. Analiza moći relevantna je za razumijevanje postdemokratskog stanja u kojem su se našla postmoderna društva s poremećenom ravnotežom moći u korist manjine, sociološkim rječnikom rečeno, društvenih elita i oligarhije.

U drugom dijelu teksta govori se o tranziciji i konsolidaciji demokracije u Hrvatskoj. Analiziraju se relevantne društvene arene konsolidacije demokracije. Svrha je analize stjecanje uvida u stanje konsolidiranosti demokracije u Hrvatskoj i kategorizacija demokracije. Je li demokracija u Hrvatskoj konsolidirana ili polukonsolidirana u postdemokratskom stanju?

Andelko Milardović, Institut za migracije i narodnosti, Zagreb

Luka Žeravica, Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu

U trećem dijelu teksta pokušavamo komparirati postdemokratsko stanje u Europskoj uniji, globalno i u Hrvatskoj, te skrenuti pozornost na simulaciju demokracije u doba tehnološke i tehnokulture. Na kraju slijedi zaključak u kojem ćemo predstaviti uvide tragom analize stanja demokracije na prijelazu stoljeća.

Ključne riječi: postdemokratsko stanje, tranzicija, postmoderno društvo, postdemokracija, simulacija demokracije

I. Demokracija u kontekstu ideje moći i postdemokratskog stanja

Diskurs o demokraciji cilja k općeprihvaćenom modelu političke vladavine nastalom kao rezultat političke modernizacije, u odnosu na srednjovjekovne monarhističke modele i predodžbe politike. Kroz cijelo 20. stoljeće, kao "stoljeće demokracije" (Lipset i Lakin 2006), neprestano je rastao broj zemalja s demokratskim oblicima vladavine. Prema izvješću *Freedom in the World 2013.* u svijetu je bilo 90 zemalja kategoriziranih kao u cijelosti "slobodne" i 58 koje su bile djelomično slobodne. Premda je demokracija doživjela procvat u 20. stoljeću, o njoj se kroz povijest političkih ideja i ideologija te političke filozofije često nije pisalo dobro. Bila je tumačena kao koncept loše vladavine masa. Aristotel je u *Politici* (Aristotel 1988) smatra nastranom ili lošim oblikom političke vladavine. Mnoge su moderne političke ideologije (Schwarzmantel 2005) radikalne provenijencije prezirale i mrzile demokraciju. Anarhisti, komunisti, boljševici, fašisti, nacionalsocijalisti su, kao djeca političke moderne, izražavali neprijateljske stavove spram demokracije. Danas se s antidemokratskim sindromom, u kontekstu postmodernog ideologijskog diskursa, susrećemo u ideologiji europske nove desnice. Mržnja demokracije o kojoj piše Rancière (Rancière 2008) zapravo je onaj tip mržnje što proizlazi iz teze o takozvanom višku demokracije koju navodno treba suziti. I to se, po Rancièreu, priča u zemljama starih i razvijenih demokracija. Sužavanje demokracije na praktičnoj razini već se dogodilo. Nije to slučajna pojava u nekim zemljama svijeta, već se radi o globalnom fenomenu determiniranom velikom transformacijom svijeta, novim tehnologijama i globalizacijom. Naprosto se promijenila paradigma i konfiguracija demokracije u doba globalizacije. Riječ je o tome da se klatno demokracije u doba globalizacije, kao nastavka druge modernizacije svijeta, zaletjelo prema stanju dominantnih bešćutnih elita i oligarhije. Tu je pojavu Colin Crouch opisao pojmom postdemokracija

(Crouch 2007). U današnjem postdemokratskom stanju susrećemo se s demokracijom bez demosa, kontroliranom ili ukinutom diskusijom ili kontrolom javnosti, demokracijom bez politike, postparlamentarizmom, oligarhijskim tendencijama gdje demokracija zapravo završava u oligarhiji, ili gdje je demokracija mrtva, jer caruje politički marketing u funkciji simulacije demokracije. Tumačenje značenja demokracije podrazumijeva nešto poput semiotike demokracije, pod kojom podrazumijevamo informacije/znanja o demokraciji, kodove, simbole, političku komunikaciju, raspravu i sadržaj, slike i identitete posredstvom kojih se tvori ili oblikuje politička javnost, modele i prostorna pitanja demokracije. Riječ je o semiotici prostora i semiotici demokracije, odnosno značenju koji prostor ima u određenju tipa, kao direktne ili predstavničke demokracije, konsolidirane i polukonsolidirane demokracije.

Semantika demokracije, kao grana semiotike, upućuje nas na značenje riječi demokracija. S naslova realističkog pojma demokracije nezaobilazno je tumačenje demokracije Roberta Michelsa. Kod njega je svaka demokracija zapravo oligarhija (Michels1990). U Schumpeterovoj interpretaciji demokracije nameće se pitanje političkog subjekta i objekta demokracije. Građani su politički subjekt do trenutka glasovanja, nakon čega se svojom voljom pretvaraju u politički objekt kojim se, zapravo, upravlja. Schumpeterovo tumačenje demokracije kao metode (Schumpeter 1981) smatramo realističnim s naslova distribucije moći. Realni vladar (manjina ili oligarhija) treba simulaciju demokracije da bi dobio demokratsku političku legitimaciju. Politički realisti Max Weber, Robert Michels, Joseph Alois Schumpeter i njihova duhovna djeca polaze od ideje moći u relaciji većina-manjina. Polazeći od ideje moći, vidi se kako se moć nemoćne većine u demokraciji u postdemokratskom stanju rastapa pred velikom količinom moći moćne manjine. Zvali mi i oni to političkom elitom, oligarhijom, tehnokracijom, netokracijom u postmoderno doba, ništa ne mijenja na stvari. Bit je u odnosima moći, tj. poremećenoj ravnoteži u korist manjine, odnosno dominantnog aktera postdemokratskog stanja na globalnoj razini. Kad je u pitanju značenje riječi demokracija susrećemo se s pjesničkom ili simulacijskom definicijom demokracije po kojoj je demokracija vladavina naroda ili većine u odnosu na manjinu. No ta pjesnička/simulacijska definicija demokracije nemilosrdno upada u logički problem zato što nema te vladavine u kojoj bi narod/većina mogao/la vladati i odlučivati o svim stvarima. Riječ je o antonimu. Možda o demokraciji kao oksimoronu ili oštromnoj

definijskoj ludosti takve vrste koja zbori o jednom modelu vladavine ili jednom vladaru (narod ili građani) bez stvarne moći.

Kakva je to vladavina i kakav je to vladar bez vladarske moći? Ako moći nema, onda se izbornim postupkom treba simulirati moć tog fiktivnog vladara radi jednokratnog osjećaja moći u funkciji održavanja i opstanka realne moći političke elite/oligarhije i prikrivanja te iste realne moći. Trebalo bi napraviti odmak od pjesničke ili oksimoronske definicije demokracije k realnoj definiciji koja zapravo dekonstruira stvarne odnose moći na relaciji većina (koja bez moći vlada) i manjina kojoj je većina potrebna da bi održavala moć manjine ili nekolicine. Manjini većina treba kako bi legitimirala svoju vladavinu kao "demokratsku". Realistička definicija minimalne demokracije glasi: demokracija je vladavina većine u kojoj većina glasuje za manjinu da bi manjina vladala većinom. I tako se susrećemo s oligarhijskim sindromom u demokraciji, koji danas najbolje dolazi do izražaja u postmodernim demokracijama u vidu postdemokracije ili postdemokratskog stanja. Dijalektika odnosa moći većine i manjine različito je predstavljena u političkoj teoriji demokracije. U tradiciji liberalizma, kod Milla, susrećemo se s odnosom većine i manjine, dakle preko političkog predstavnništva koji Mill idealizira. Kod Tocquevillea većina, recimo građani, narod i slično, nemaju u duhu demokracije kao "vladavine većine" *a priori* nekakav dobar status. On se, čini se, te većine pribojava zбореći o nečemu kao što je "tiranija većine". To bi značilo nešto poput tiranije moći većine. Nasuprot Tocquevilleu, kod Rousseaua većina ima pozitivnu konotaciju u definiciji demokracije kao "vladavine većine", ali i istodobnu negaciju takve vrste da istinske demokracije nikada nije bilo niti će je biti bez obzira na to bila ona konsolidirana ili polukonsolidirana. Postdemokratsko stanje, kako u Hrvatskoj tako i na globalnoj razini, EU-a najbliže je političko-realističkoj definiciji demokracije koja svoje utemeljenje ima u ideji realnih odnosa moći i snaga unutar demokracije, s poremećenom ravnotežom moći u korist manjine, elite, oligarhije, plutokracije i tome slično. Uvijek postoji izbor mogućnosti da nam se možda politički realizam ne sviđa jer smo skloni samoobmanama, kao da nam ih nije dosta od profesionalnih proizvođača i jahača magle (Hedges 2011), pa da u izvjesnom trenutku kliznemo prema zavodljivim mirisima idealizma demokracije i njegovih različitih zavodljivih utopijskih priča. U tom kontekstu moguća je interpretacija demokracije kao bijega od realnosti i realnih odnosa moći u vidu sta-

rih i novih normativnih idealizama tipa Davida Helda, Ulricha Becka, Daniele Archibugia s idejama globalne, kozmopolitske demokracije ili nečega između političke utopije i utjehe. U diskursu o demokraciji ostaje nam izbor između realizma, idealizma, utjehe i simulacije demokracije te kritičkog pristupa da stvarima pristupimo na drugi način koji uglavnom odstupa od glavne (politološke) struje mišljenja, koji se na drugi način pokušava kretati u pravcu dekonstrukcije simulirane demokracije, kao nove hiperzbilje u doba tehnoznanosti i tehnokulture. Iz perspektive vremena u kojem živimo i doba simulacije važno je istaknuti da se čovjek druge moderne javlja u ulozi konstruktora socijalnog svijeta i aktera simulacije ili konstrukcije višestruke socijalne zbilje. Ako je tako, teško možemo izbjeći pokušaj spajanja (Berger, Luckmann 1992) teorije socijalne konstrukcije zbilje i recimo Baudrillardove teorije postmoderne kulture i simulacije i zbilje (Baudrillard 2003). Prema tome društvo je dio konstruiranog svijeta, kao što je u doba simulacije ili postmoderno/drugo moderno doba, dio simulacije i simuliranog svijeta, koje je također socijalna konstrukcija. Nauk o trostrukoj zbilji, tj. objektivno, subjektivno konstruiranoj i simuliranoj zbilji u doba znanosti i tehnokulture, možemo iznijeti trima vrstama znanja. Prvo znanje je ono o objektivnoj, drugo o subjektivnoj, a treće o simuliranoj zbilji. Dio sistematiziranog znanja o demokraciji zove se politologija, dok se onaj dio znanja politologije što služi simulaciji demokracije ili proizvodnji hiperrealnosti zove simulaciologija demokracije ili politička znanost o simulaciji demokracije. Riječ je dakle o znanosti koja se bavi proizvodnjom političke hiperzbilje ili onog što je više u sferi *second lifea*, odnosno političke virtualne stvarnosti, dakle onoj koja je u Hrvatskoj teoriju/ideologiju diktature proletarijata 1991. godine, u velikom tranzicijskom spektaklu i povijesnom presvlačenju, elegantno zamijenila znanost o simulaciji demokracije. Čitav je niz pluralističkih politoloških teorija demokracije. Neke od njih zbere o krizi liberalne demokracije unatoč stavu Francis Fukuyame o takozvanom kraju povijesti (Fukuyama 1994), demokratskom deficitu, ukotvljenim i defektnim (Merkel 2004), polukonsolidiranim, konsolidiranim demokracijama, simulaciji demokracije, postdemokraciji, postparlamentarizmu i postdemokratskom stanju. Mnoštvo je politoloških teorija nastalo u vremenu tranzicije i promjene režima u srednjoistočnoj i jugoistočnoj Europi 1989. godine (Beyme 1994). Te su promjene nastale u kontekstu velike transformacije svijeta, pod utjecajem novih infor-

macijsko-komunikacijskih tehnologija, svršetka Hladnog rata i erozije totalitarnih i posttotalitarnih lijevih diktatura. Urušavanjem starog režima bila je otvorena mogućnost tranzicije u demokraciju. U velikoj "demokratskoj revoluciji" i u Hrvatskoj je otvorena tranzicija iz totalitarnog/posttotalitarnog režima u demokraciju.

2. Tranzicija i društvene arene konsolidacije demokracije u Hrvatskoj

Tranzicija (O' Donell, Schmitter 1986; Merkel 2009) je u Hrvatskoj otvorena u vrijeme mira, još u jugoslavenskom okviru, a nastavila se izvan tog okvira u ratu. Stoga možemo govoriti o modelu ratom prekinute tranzicije. Završetkom rata 1995. nastavljena je tranzicija prema otvaranju konsolidacije demokracije (Linz, Stepan 1996). Taj je proces otpočeo 2000. godine kad je došlo do smjene vlasti, drugog vala liberalizacije i demokratizacije. Na vlast je došla koalicija stranaka lijevoga centra. Uslijedile su ustavne promjene i tranzicija u parlamentarnu simuliranu demokraciju koja je i danas, 2015., validni oblik vladanja. Pod utjecajem globalne krize, nastupila je gospodarska, politička i moralna kriza društva s narušenim arenama konsolidirane demokracije, kao što su gospodarska i arena vladavine prava. Unatoč tomu Hrvatska je 1. srpnja 2013. postala punopravnom članicom Europske unije. Tranzicija u demokraciju može se pratiti preko nekoliko društvenih arena. Društvene arene ćemo definirati kao organizirane strukture društva što teže konsolidaciji, dok ćemo konsolidaciju odrediti kao proces učvršćivanja društvenih arena koje teže ukorjenjivanju i stabilnosti.

2.1. Arena državnosti i zaokružene države

U teoriji tranzicije smatra se bitnim da je demokracija uvijek vezana uz neki nacionalnodržavni okvir. Novi koncept podijeljenog suvereniteta i globalizacije hrvatske politike, koji se odvija nakon ulaska Hrvatske u EU 1. srpnja 2013., mijenja konfiguraciju državnosti i države. Državnost je "osigurana" i članstvom Hrvatske u NATO-u i EU-u, odnosno vanjskim čimbenicima tranzicije i procesa konsolidacije demokracije. Ovakav tip ukotvljenosti ima jamstvo i sigurnost vanjskih aktera. Unatoč svim poteškoćama, državnost i država su neupitni. Ova se arena smatra konsolidiranom.

2.2. Gospodarska arena

U novijim teorijama demokracije gospodarstvo i tržište smatraju se bitnim sastavnicama demokracije. Gospodarska arena obilježena je ekonomskom tranzicijom/privatizacijom, organiziranim kriminalom i korupcijom te novom nepravедnošću. Moćne skupine stare komunističke nomenklature/oligarhije najveći su profiteri ekonomske tranzicije. Od ekonomske tranzicije tek možda 5 % stanovništva ima koristi. Riječ je o heterogenoj financijskoj/bankarskoj, političkoj, medijskoj oligarhiji ili dobitnicima ekonomske tranzicije prijelaza iz autoritarnog planskog u tržišno gospodarstvo na neoliberalnim temeljima. Valja kazati da je u toj tranziciji uništena industrija, uništen je srednji sloj, a rastuće je siromaštvo. Prema podacima Eurostata iz 2013. Hrvatska se smatra rekorderom po broju siromašnih građana Europske unije. Na tisuću stanovnika registrirano je 209 siromašnih. Osim toga, neoliberalni valovi ozbiljno tresu temelje socijalne države bitne za održavanje društvene ravnoteže i stabilnosti, s naznakama privatizacije socijalne države. Sredinom travnja 2015. zabilježeno je preko 347 tisuća nezaposlenih od ukupno 4,3 milijuna stanovnika. Najviše je pogođena mlada i najobrazovanija populacija i primorana je emigrirati na Zapad. U posljednjih je nekoliko godina zemlju napustilo oko 70 tisuća mladih, uglavnom obrazovanih ljudi.

Ekonomska tranzicija odvijala se po modelu bez koncepcijskog društva koje provodi koncepciju odozgo s polukolonijalnim statusom u odnosu na vanjske/globalne igrače. To vrijedi za sve vlade desnog i lijevog centra od 1991.-2015. godine. Nijednu ne možemo ekskulpirati od odgovornosti za krizu društva. Na temelju analitičkog uvida u ovu arenu učinaka ekonomske tranzicije, tranzicijskih gubitnika (većina stanovništva) i dobitnika (moćna heterogena oligarhija), urušavanja društva, frustracije zbog nezaposlenosti, općeg pada standarda, porasta siromaštva, dužničko-kreditnog ropstva građana i države RH, moći banaka bez kontrole, nesposobnosti svih dosadašnjih vlada, uključujući i aktualnu socijaldemokratsku vladu s neoliberalnom politikom, da naprave reforme i mogući zaokret, možemo konstatirati da je ova ekonomska arena, presudna za funkcioniranje demokracije, zapravo nekonsolidirana. Nju tresu dugogodišnja interna kriza pojačana globalnom krizom 2008., za koju se ne zna, s obzirom na kvalitetu aktera ili vladara u RH, kada će završiti, tj. kada će se konsolidirati, ukotviti i konačno stabilizirati. Ovo je zapravo frustrirajuća arena društva.

2.3. Politička arena

S naslova minimalne definicije demokracije temeljene na izborima ona je neosporna, dakle, konsolidirana. Svi prihvaćaju izborna pravila na temelju kojih se svake četiri godine organiziraju parlamentarni kompetitivni izbori s prihvaćanjem izbornih rezultata. Prijenos vlasti tekao je mirno i bez incidenata. Uz izbornu zakonodavstvo, poglavito financiranje stranaka i izbornih kampanja, doneseni su novi propisi vezani uz ulazak novca u politiku, odnosno u izborne kampanje radi nadzora tijekom novca i uklanjanja političke korupcije i klijentelizma. Što se unutarstranačke demokracije tiče, može se smatrati defektnom ili manjkavom. Isticanje jednog kandidata na unutarstranačkim izborima nije znak funkcioniranja unutarstranačke demokracije, bez koje nema razvoja demokracije.

Stranke s oligarhijskim sindromom nisu u mogućnosti proizvesti demokratski politički sustav. Svojim dosadašnjim djelovanjem potaknuli su nepovjerenje građana u političke stranke i političku apstinenciju. Ova je arena dio postdemokratskog stanja. Izbori su pretvoreni u spektakl ili strogo kontroliranu predstavu. Politiku je zamijenila estrada bez političkih ideja i programa. Nakon izbora društvo funkcionira kao društvo spektakla i zabave s niskom participacijom građana.

Odgovori na postdemokratsko stanje ili simulaciju demokracije uočljivi su u vidu pojačanih zahtjeva za direktnom demokracijom, tj. različitih referenduma pokrenutih 2012.-2013. oko reforme radnog zakonodavstva, ekologije i ekonomije, zahtjeva da se u Ustav RH unese odredba da je brak zajednica muškarca i žene, što je izazvalo reakcije LGBT populacije i dijela društva, koji stvar vide drugačije u odnosu na većinu. Bujanje referenduma i zahtjeva za direktnom demokracijom reakcija je na krizu parlamentarizma, postparlamentarizam, otuđenost političke elite/oligarhije u odnosu na građane i njihove interese. Usporedo sa zahtjevima za direktnom demokracijom javljaju se ideje "trećeg puta" s naglaskom na tehnokratskim alternativama, koje su kao i na razini EU-a, atak na demokraciju, zapravo čisti izraz postdemokracije i postdemokratskog stanja. Unatoč svim problemima i manjkavostima, s naslova minimalne demokracije ili demokracije kao metode, ova se arena smatra konsolidiranom zato što više nitko ne dovodi u pitanje kompetitivne izbore, demokratsku smjenjivost vlasti zbog demokracije kao "jedine igre u gradu". Riječ je o minimalnoj konsolidiranosti ove

arene s manjkavostima. Njezine manjkavosti prepoznajemo u njezinu postdemokratskom stanju, krizi minimalne predstavničke demokracije, postparlamentarizmu, savezu političke oligarhije i krupnih interesa, općoj ekonomskoj i moralnoj krizi kao rezultatu globalne krize, korupciji, klijentelizmu, simulaciji demokracije te različitim referendumskim i tehnokratskim zagovorima kao izlazima iz postdemokratskog stanja.

2.4. Arena pravne državnosti kao najslabija karika i mogući utjecaj EU-a

Arena vladavine prava smatra se najslabijom arenom kojoj predstoji cjelovita izgradnja. Ova arena nije konsolidirana. Njezina izgradnja civilizacijsko je pitanje budućnosti opstanka ovoga društva. Njezina konsolidacija neće biti moguća bez snažnog djelovanja unutarnjih i vanjskih aktera, kao što je Europska unija. Najveća moguća dobit ulaska Hrvatske u EU upravo je konsolidacija ove arene kao arene čvrste vladavine prava i uspostavljanja institucionalnog kontinuiteta na dugi rok. To je važna teza i važno pitanje buduće civilizirane Hrvatske. Tezu izvodimo iz povijesnog iskustva 20. stoljeća u kojem je hrvatsko društvo doživjelo institucionalne lomove 1918., 1941., 1945. i 1989. godine. U tim se društvenim lomovima nije moglo na dugi rok uspostaviti načelo institucionalnog kontinuiteta i vladavine prava i društvenih elita, što zbog nedemokratskih poredaka desne (1941.-1945.) i lijeve diktature (1945.-1989.), što zbog nikakve demokracije, vladavine prava i života Hrvatske u prvoj Jugoslaviji (1918.-1941.), pa sve do revolucionarnog voluntarizma, nasilja i masovnog kršenja ljudskih prava za vrijeme komunističke totalitarne i posttotalitarne diktature (proletarijata). Dakle, uzroke današnjem stanju ne-konsolidirane arene vladavine prava vidimo i u povijesnim institucionalnim lomovima, nedemokratskim porecima u 20. stoljeću. U odnosu na polukonsolidiranu demokraciju u Hrvatskoj, na Zapadu se susrećemo s konsolidiranim demokracijama u Norveškoj, na Islandu, u Danskoj, Finskoj, Nizozemskoj, Švicarskoj, Švedskoj, Njemačkoj, Velikoj Britaniji i SAD-u. Tragom mjerenja demokracije pokušajmo pokazati stanje u novim demokracijama u odnosu na stare ili najrazvijenije, i u tom kontekstu mjesto Hrvatske, koje žive u postdemokratskom stanju. Komparacija je moguća između konsolidiranih i polukonsolidiranih demokracija u postdemokratskom stanju.

3. Stare i nove demokracije: mjerenje demokracije

Njemački politolog Wolfgang Merkel podijelio je demokracije na "ukotvljene" i "manjkave demokracije" (Merkel 2004). Kao podtip manjkave demokracije spominje se neliberalna demokracija. Merkel je 2002. napisao da su neliberalne demokracije Albanija, Bugarska, Hrvatska, Makedonija, Moldavija, Rumunjska, Rusija i Ukrajina. Manjkave demokracije determinirane su kombinacijom različitih uzroka. Zanimljiva je Merkelova teza o tipu autoritarnog režima i njegovoj vremenski dubljoj institucionaliziranosti. U takvim okolnostima duge vladavine autoritarnog režima veće su mogućnosti pojave manjkave demokracije. Ova je tvrdnja relevantna zato što se može odnositi i na aktere starog posttotalitarnog režima u Hrvatskoj, čija je vladavina bitno utjecala na sporost konsolidacije demokracije, manjkavu ili polukonsolidiranu demokraciju, posebice u odnosu na vladavinu prava. Nasuprot manjkavoj, Merkel ističe "usidrenu demokraciju" kao tip stabilne demokracije s pravnom državom s unutarnjom i vanjskom usidrenošću, što joj daje mogućnost stabilizacije ili konsolidacije. Takvog su tipa sve vodeće zapadne demokracije. Merkelov koncept usidrene demokracije u usporedbi s demokracijom u Hrvatskoj moguće je označiti segmentima ili podstavovima usidrenosti. To su izborni režim (A) koji se ne dovodi u pitanje, političke slobode (B) koje su uvelike ukotvljene kao i građanska prava (C), dočim su manjkavi horizontalna odgovornost vlade (D) i efektivna vlast vlade (E). Što se vanjske ukotvljenosti tiče, ona se očituje ulaskom Hrvatske u NATO i EU. Na pitanje je li neka demokracija konsolidirana ili polukonsolidirana dolazi se različitim mjerenjima, dok se kvalitativnim i kvantitativnim metodama ističu kvaliteta i rangiranja prema kvaliteti (Campbell 2008). David F. J. Campbell navodi institucije koje se bave mjerenjem demokracije kao što su *Freedom House*, *Polity IV*, *Vanhanen's Index of Democracy* i *Democracy Index*. Tomu valja dodati mjerenja Bertelsmana. Glede mjerenja demokracije nema jedinstvenih kriterija. Kriterije i vrijednosti određuju institucije koje se bave mjerenjem i kvalitetom demokracije. Primjerice *Freedom House* fokusiran je na mjerenje minimalne ili "izborne demokracije" dijeleći ih na "slobodne" i "poluslobodne". Mjere se politička prava i građanske slobode. *The Economist Intelligence Unit's Democracy Index* pored slobode i političkih prava mjeri i političku participaciju. Po ovim bi indeksima Hrvatska trebala biti polukonsolidirana demokracija s obzirom na loše "funkcio-

niranje vlade", nisku političku participaciju u okvirima minimalne liberalne demokracije te skromnu političku kulturu.

Bertelsmanov indeks transformacije (BIT) uzima u obzir sastavnice političke transformacije kao što su državnost, politička participacija, vladavina prava, stabilnost demokratskih institucija, političke i društvene integracije te ekonomska transformacija, tj. razina socioekonomskog razvoja, tržište i tržišno natjecanje, valuta i cijene, privatno vlasništvo, socijalna državnost, učinak narodnog gospodarstva. I mjerenja demokracije pokazuju različite rezultate na primjeru stanja demokracije u Hrvatskoj. Pogledajmo sada ove diskrepancije rejting demokracije. Prema mjerenjima BTI-ja (*Bertelsman Stiftung*) iz 2005. Hrvatska se može smatrati konsolidarnom demokracijom. Mišljenja smo da je u slučaju Hrvatske konsolidacija bila odgođena, pa čak i nemoguća, zbog rata. Kako idu rat i konsolidacija demokracije? Prema *Transformation Indeks BTI 2012*. Hrvatska je ukupno od 128 zemalja obuhvaćenih mjerenjem političke i ekonomske transformacije zauzela 15. mjesto sa statusnim indeksom 8,40. Rang političke transformacije iznosio je 8,40, a rang ekonomske transformacije 8,61. U izvješću *Nation in Transit 2012*. demokracije su u tranzicijskim zemljama podijeljene na konsolidirane (Slovenija, Estonija, Poljska, Češka Republika, Litva, Latvija, Slovačka i Mađarska), polukonsolidirane (Bugarska, Rumunjska, Hrvatska, Srbija, Crna Gora i Makedonija), prijelazne vladavine (Albanija, BiH, Ukrajina, Gruzija i Moldavija); polukonsolidirane autoritarne režime (Kosovo, Armenija, Kirgistan) i konsolidirane autoritarne režime (Tadžikistan, Rusija, Kazahstan, Azerbajdžan, Bjelorusija, Turkmenistan i Uzbekistan. Kao što se vidi iz izvješća *Nation in Transit 2012*. Hrvatska je svrstana u polukonsolidirane demokracije. Ovo mjerenje pokazuje da i u članicama EU-a sve demokracije nisu konsolidirane. Neke su polukonsolidirane. U odnosu na konsolidaciju demokracije u Hrvatskoj, treba postaviti nekoliko pitanja. Kako se 20-30 % birača koji redovito izlaze na izbore može zvati demokracijom? Kakva je to referendumska demokracija na referendumu za ulazak Hrvatske u EU održanom sredinom travnja 2013. na koji je izašlo 20,82 % birača? Hrvatska se, što se izlaznosti birača tiče, našla na predzadnjem mjestu u EU-u, samo ispred Slovačke. Kako je moguća demokracija s oligarhijskim strankama? Kako oligarhijske stranke mogu proizvesti demokraciju? Kako je moguća konsolidacija demokracije u Hrvatskoj s 7-10 % visokoobrazovanog stanovništva, u zemlji u kojoj se za znanost izdvaja 0,76 % BDP-a,

dok se u EU-u izdvaja 3 % BDP, s tendencijom štednje na obrazovanju i znanosti, što je dobar okvir za generiranje nerazvijenosti i (polu)kolonijalnog statusa u EU-u. Za obrazovanje se u Hrvatskoj izdvaja (2009.) tek 4,3 % BDP-a u odnosu na Dansku 8,7, Norvešku i Švedsku 7,3 % i Island 7,8 %. Zanimljivo je da je 2012. aktualni ministar financija od ministra obrazovanja i znanosti tražio uštedu od 1,7 milijardi kuna, na što je ministar obrazovanja i znanosti odgovorio da može uštedjeti još više. Kako se s takvim konceptom može realizirati konsolidirana demokracija u odnosu na gore nabrojene nordijske zemlje?

3.1. Je li Hrvatska polukonsolidirana demokracija? Diskurs o starim i novim demokracijama u postdemokratskom stanju

Metodom socijalne komparacije hrvatsko se društvo i demokracija u kontekstu Europske unije mogu komparirati sa starim i razvijenim demokracijama, članicama Europske unije. Iz te socijalne komparacije proizlazi da su stare demokracije u članicama EU-a i šire zapravo konsolidirane demokracije, što se može vidjeti iz mjerenja demokracija. No te se konsolidirane demokracije u doba globalizacije i u okviru paradigme druge moderne našle u situaciji postdemokratskog stanja koje se može mjeriti postdemokracijom kao idealnim tipom za analizu postdemokratskog stanja. Polazimo od teze koja se temelji na uvidu u globalno postdemokratsko stanje, o krizi minimalne liberalne predstavničke demokracije, da je u Hrvatskoj na djelu polukonsolidirana demokracija u postdemokratskom stanju sa simulacijom demokracije, a na razvijenom Zapadu i u EU-u konsolidirana demokracija u postdemokratskom stanju sa simulacijom demokracije.

Prethodno predstavljene arene konsolidacije demokracije u Hrvatskoj idu u prilog tezi o polukonsolidiranoj demokraciji. U razvijenim demokracijama na Zapadu nema ni jedne manjkave arene, što te demokracije čini konsolidiranim. Temeljna razlika između demokracije u Hrvatskoj i onih na razvijenom Zapadu je u konsolidiranosti svih arena demokracije, dakle državnosti/države, ekonomije, politike i vladavine prava, civilnog društva i vanjske ukotvjenosti. Demokraciji u Hrvatskoj u odnosu na konsolidirane demokracije na Zapadu i u EU-u zajedničko je postdemokratsko stanje i simulacija demokracije. Dodatna, ali veoma bitna razlika između demokracije u Hrvatskoj i starih razvijenih pravodobnih demokracija, jest ta da su stare pravodobne demokracije na Zapadu rezultat političke evolucije nastale u kontekstu političke moder-

nizacije, i kroz cijelo 20. stoljeće, kao stoljeće demokracije, generirane valovima demokratizacije. Dakle, riječ je o političkoj evoluciji demokracije, odnosno njezinu institucionalnom kontinuitetu, primjer kojega je recimo britanska demokracija. Demokracija u Hrvatskoj novina je u odnosu na prethodne nedemokratske modele vladavine u 20. stoljeću. Nastala je u kontekstu velike transformacije svijeta na prijelazu iz 20. u 21. stoljeće. U odnosu na vrijeme nastanka i usporedbi s razvijenim pravedobnim demokracijama na Zapadu, demokraciju u Hrvatskoj možemo nazvati zakašnjelom demokracijom u Plessnerovu kontekstu "zakašnjele nacije" (Plessner 1959). Ta "zakašnjela demokracija", u usporedbi s razvijenim demokracijama, nije rezultat evolucije već demokratske revolucije i sloma režima u jugoistočnoj Europi/bivšoj Jugoslaviji, erozije i implozije totalitarnih i posttotalitarnih režima različitih provenijencija, dogovorne tranzicije komunističkih nomenklatura kao glavnih dobitnika tranzicije. One su u određenom trenutku nemoći spašavanja vlastitih egzistencija prihvatile političku neumitnost, tj. pluralizam i minimalnu demokraciju. Riječ je o starim vladarima (nomenklatura) u novom pluralnom okruženju čiji interesi i ponašanje uvelike određuju ritam razvoja društva i demokracije, zbog njihova dugog boravka na vlasti, nedemokratske političke kulture i obiteljskih utjecaja. Kružno kretanje komunističke nomenklature u Hrvatskoj prema stratificiranoj oligarhiji s demokratskom legitimacijom vidljivo je iz slike 1.

Ponašanje političkih elita, odnosno demokratski legitimirane oligarhije, ne nailazi na odobravanje građana zbog zanemarivanja općeg interesa i promocije isključivo vlastitih političkih interesa te interesa krupnih igrača. Na taj način dijelovi političke oligarhije s demokratskom legitimacijom generiraju postparlamentarno stanje jer ne predstavljaju interese građana te u konačnici proizvode permanentnu krizu parlamentarne demokracije. Pad povjerenja u nju više je nego značajan. Što se odnosi spram stare nomenklature, tj. sudionika totalitarnog i posttotalitarnog režima tiče, spram njih u Hrvatskoj nikada nije bila potaknuta lustracija (Milardović 2007) kao što je to bio slučaj s bivšim komunističkim nomenklaturama u nekim zemljama istočne Europe, primjerice Njemačkoj i Poljskoj. Te su se strukture za vrijeme ratom prekinute tranzicije u Hrvatskoj zaštitile "ideologijom pomirbe" i nametnutim ratom. U kontekstu "ideologije pomirbe" i rata na terenu nije mogla biti provedena lustracija spram starog kadra jer bi u stanju rata, tj. agresije na Hrvatsku otvaranje tog pitanja odvelo izravno u građanski rat. Pokušaj

Slika 1. Kružno kretanje poredaka u Hrvatskoj 1991.-2011. i transformacija komunističke nomenklature u oligarhiju s demokratskom legitimacijom

lustracije starih dijelova nomenklature u obliku čišćenja starih elita kroz patronažnu službu (lustracija) u obliku prijedloga zakona br. 336 o lustraciji od 11. veljače 1998. od strane Hrvatske stranke prava nije našao potporu u Hrvatskom saboru. I tako se ništa nije dogodilo! U povijesti se nikad nije dogodilo da su preodjeveni vladari sami sebi sudili, tj. nad sobom provedu lustraciju (autolustracija), pa tako ni u Hrvatskoj. Hrvatska u odnosu na Njemačku ima dijametralno oprečno iskustvo kad je riječ o lustraciji. U Njemačkoj nitko nije mogao ostati u javnoj službi i na sveučilištu kao osoba označena da je sudjelovala u kršenju ljudskih prava u starom režimu. Taj tip lustracije u funkciji je tranzicijske pravednosti provedene po svim pravilima vladavine prava i konsolidacije demokracije. I ne samo to! Diskurs o staroj nomenklaturi, kasnije pluraliziranoj oligarhiji u Hrvatskoj, bitan je u smislu suočavanja s prošlošću, tj. totalitarnim režimima u hrvatskom društvu gdje na službenoj razini i razini većeg dijela javnosti funkcionira selektivan princip suočavanja s prošlošću kao i dvostruka mjerila vrednovanja totalitarnih diktatura u Hrvatskoj 1941.-1945. i 1945.-1989. godine. Takav odnos, uz bitan utje-

caj vladara starog režima na svakodnevni politički život, uvelike utječe na sporu konsolidaciju demokracije, poglavito arenu vladavine prava jer se u ovim okolnostima ni u kojem slučaju ne može provesti tranzicijska pravednost, i to zbog zaštite aktera starog režima koji su sudjelovali u masovnom kršenju ljudskih prava. Slučaj je to aktualnog Lex Perkovića iz 2013. godine, zakona po kojem vlast lijevo liberalne koalicije nastoji zaštititi Josipa Perkovića kao pripadnika stare političke totalitarne policije i bitnog aktera starog režima koji je sudjelovao u kršenju ljudskih prava sprečavajući njegovu ekstradiciju Njemačkoj u kojoj je prije 1989. sudjelovao u organizaciji zločina nad pripadnicima stare opozicije i staroga režima. Osim toga, nijedna vlast u Hrvatskoj, ni ona lijevoga niti desnog centra, nikada ozbiljno nije prihvatila Rezoluciju 1481 (2006) Skupštine Vijeća Europe koja se bavi osudom zločina totalitarnih komunističkih režima.

4. Semiotika postdemokracije i postdemokratskog stanja i simulacija demokracije u Europskoj uniji i Hrvatskoj

Postdemokracija nije stanje ne-demokracije već više model analize konsolidiranih i polukonsolidiranih demokracija u doba globalizacije. Crouch kaže: "Ideja postdemokracije pomaže nam da opišemo situacije u kojima stanje dosade, frustracije ili razočaranja slijedi nakon demokratskog razdoblja; situaciju kad su interesi moćne manjine postali aktivniji od mase običnih ljudi u izgradnji političkog sustava koji će raditi za njih; kad su političke elite naučile manipulirati i upravljati potrebama ljudi; kad izborne kampanje odozgo moraju glasače uvjeravati da odu na glasanje. Nije to stanje ne-demokracije, nego opis razdoblja u kojem smo se, da tako kažem, našli na drugoj strani krivulje demokracije. Mnogi simptomi ističu da se to događa u suvremenim naprednim zajednicama dokazujući da se dakle udaljavamo od višeg ideala demokracije prema modelu postdemokracije" (Crouch 2007). Postdemokraciju možemo shvatiti više kao Weberov ideal tip ili analitički koncept pojašnjenja postdemokratskog stanja. Riječ je u fenomenološkom smislu o vrlo heterogenom stanju koje obuhvaća čitav niz nepreglednih društvenih fenomena daleko šireg post-modernog stanja (Lyotard 2005) kojega je postdemokratsko stanje samo isječak udesa postmoderne politike. To stanje može se tumačiti kao sociološko-politološka imaginacija duha vremena (*Zeitgeist*) koji održava stanje demokracije u doba globalizacije.

Postdemokracija kao analitički koncept može nam pomoći u dijagnozi promjena demokratskih političkih sustava, pri analizi realnih odnosa moći građana, političkih stranaka, njihove korumpiranosti i moći, parlamenta, korporacija, političkih elita i moćne manjine (oligarhije) u demokraciji. Posljedice postdemokratskog stanja su pad povjerenja u politiku i simuliranu demokraciju, apatija i apstinencija izbornog tijela, uspavljivanje demokratskih masa masovnom kulturom, elitizacija/oligarhizacija demokracije, problem političke legitimacije i participacije, polukontrolirane demokratske arene, izbori kao strogo kontrolirani spektakl u vidu tzv. *stage-democracy*. Postdemokratsko stanje u vremenu globalizacije prate dosada, frustracije i razočarenje mnoštva te veća zainteresiranost gornjih slojeva/oligarhije za politiku i manipulaciju radi zadobivanja demokratske legitimacije. Oni ili "mašina", kako bi rekao W. Lippman, jedini su zainteresirani za proizvodnju pristanka odozgo. Pojave postdemokratskog stanja uvelike su utjecale na promjenu lica i naličja demokracije iz doba prve moderne ili industrijskog društva i formiranja nacionalnih država u kojima su demokracije bile "ukotvljene" ili usidrene u teritorij nacionalne države. Globalizacija kao deteritorijalizacija stvara nove premise politike i okvir demokracije ili postdemokratskog stanja kojega ćemo pokušati opisati na primjeru europskog i hrvatskog društva uz pomoć naredne slike.

Slika 2. Postdemokratsko stanje i simulacija demokracije

Slika pokazuje ispreplitanje međusobno povezanih društvenih procesa ili višestruke društvene zbilje: minimalne liberalne demokracije, postdemokratskog stanja i simulacije demokracije. Važno je prihvatiti Berger-Luckmannovu teoriju višestrukih zbilja. Nije dovoljno kazati kako se socijalna zbilja konstruira - ona se danas i simulira. U vremenu dok su Berger i Luckmann pisali teoriju socijalne konstrukcije zbilje tek se začínjalo doba simulacije. Riječ je o šezdesetim godinama 20. stoljeća. Berger i Luckmann operirali su dvostrukim karakterom socijalnih zbilja. Njihovim uvidima višestrukog karaktera socijalne zbilje, primjerice demokracije kao objektivno i subjektivno konstruirane društvene zbilje, treba dodati uvid izveden iz neposrednog promatranja postmodernih ili drugo-modernih društava simulacije društvene zbilje, odnosno simulacije demokracije. Spajanje Bergerove i Luckmannove teorije socijalne konstrukcije zbilje s postmodernom teorijom kulture možda će djelovati šokantno zbog razmišljanja kako je zapravo nemoguće napraviti takav sociološki spoj. On je međutim moguć kao dio imaginacije nužne za zamišljeni diskurs kao što je simulacija demokracije. I kad bismo htjeli, ne možemo izbjeći ovaj tip sociološkog hibrida u promatranju socijalnih zbilja kad pred sobom imamo tradicionalna, moderna, postmoderna ili drugo-moderna društva koja su, bez obzira na to što mislili o tome, ipak rezultat socijalne konstrukcije. Polazimo od zbilje minimalne liberalne demokracije. Na praktičnoj razini minimalna je liberalna demokracija završila u postdemokratskom stanju. To je stanje u Hrvatskoj obilježeno vladavinom heterogene oligarhije, padom povjerenja u političku klasu koja zastupa krupne interese, nadziranom diskusijom i izborima kao strogo kontroliranim predstavama ili političkim spektaklom. Faktično stanje odnosa moći u hrvatskom društvu u odnosu "vladavine većine" (demokracija) i "nekolicine" (oligarhija) može se izraziti poremećenom ravnotežom u korist nekolicine (oligarhija), ali ne elite, zato što je elita u Hrvatskoj od 1918.-1991. godine bila ili proganjana ili eliminirana, pa nije bilo vremena za stvaranje elite. Jer da ovo društvo ima političku elitu, ne bi 2015. doživjelo klimaks ekonomske, političke, kulturne, moralne i ljudske krize. To što masovni mediji ili sustavi za proizvodnju pseudodogađaja svjesno tepaju oligarhiji da je elita (svjesno miješajući pojmove), čine to zbog interesa jer su oni i njihovi vlasnici dijelovi te oligarhije zaduženi za izokretanje i uljepšavanje stvarnosti i konstrukciju pseudodogađaja. Istraživanje odnosa modela i stvarnosti demokracije pokazuje modele demokracije kao ideal tipove

koji na razini objektivno i subjektivno konstruirane stvarnosti mogu biti najbolji modeli, dok se u svakodnevnom političkom životu susrećemo s oligarhijom i kleptokracijom na vlasti. Slučaj je to u Hrvatskoj! Izbori kao simulacija demokracije tip su jednokratne političke participacije u funkciji demokratske legitimacije oligarhije. U odnosu na izbore značajna je politička apstinencija ili reduciran političko-participacijski potencijal kao rezultat pada povjerenja u političku demokratski legitimiranu oligarhiju. Vlada nepovjerenje kako u političke stranke tako i u predstavničku demokraciju. Reakcija na to stanje ogleda se u povećanom broju zahtjeva za izravnom ili referendumskom demokracijom i tehnokratskim alternativama. Diskusiju o javnim stvarima zamijenila je spin demokracija s pseudodogađajima (Bornstin 1992). Proizvodnja pseudodogađaja u funkciji je zamagljivanja realnog stanja i odvlačenja pozornosti s bitnih na nebitne sadržaje. Mediji koji bi trebali posredovati javnu diskusiju u kontekstu ideje deliberativne demokracije u međuvremenu su postali kontrolirani mediji od strane kapitala i oglašivačke industrije. Više nisu pod izravnim nadzorom politike već kapitala. Kako bi se prikrili realni odnosi moći unutar minimalne liberalne demokracije i omogućilo funkcioniranje društva s demokratskim predznakom u minimalnom obliku, pribjegava se simulaciji demokracije. Simulacija demokracije zbiva se u doba tehnoznanosti i tehno-kulture posredstvom starih i novih medija, političkog marketinga, ispitivanja javnog mnijenja (rejting-demokracija), spinova i pseudodogađaja. Riječ je o visoko sofisticiranoj igri "odozgo" gdje politička elita demokraciju postavlja na scenu kao izbornu predstavu simulirajući njezino postojanje, odnosno proizvodeći demokraciju kao političku hiperzbilju, kao Hollywood-demokraciju. Riječ je o putovanju u hiperrealnost demokracije. Simulacija je također tip konstrukcije svijeta, onog koji zapravo ne postoji, ali se predstavlja kao postojeći svijet. To je konstrukcija političke zbilje s pomoću starih novih integriranih medija i proizvodnje pristanka odozgo. Simulirana demokracija ili *stage-democracy*, prevedena postmodernizmom Jeana Baudrillarda (Baudrillard 2003), nije ništa drugo doli politički *simulacrum*. Rusija simulira demokraciju, a ima autoritarni sustav. Zemlje zapadne demokracije u dubokom su snu postdemokratskog stanja i političke hiperrealnosti. Zemlje polukonsolidirane demokracije u jugoistočnoj Europi također simuliraju demokraciju. Simulacija demokracije produkt je postdemokratskog stanja, potrebe da se prikaže ono čega u realnim odnosima moći nigdje nema. Prakticira se kako bi se

prikrile deficitarnosti demokracije u postdemokratskom stanju i stvarni odnosi moći u okviru koncepta minimalne liberalne demokracije. Tako smo zaplovili oceanom simulacije zbilje i krenuli ususret društvu kao simuliranoj zbilji. U postmoderno doba, uz pomoć novih medija i tehnologija, simulacija označava dupliranje ili podvostručavanje, repliciranje stvarnosti i proizvodnju lažnih slika ili *simulacruma*. Simulacija je isto što i manipulacija znakovima i znakovnim sustavima. Stvara kulise, sjene i proizvodi iluziju, a u polju politike maskira i iskrivljuje pravo stanje stvarnosti. Između simulacije stvarnosti i hiperzbilje Jean Baudrillard stavlja znak jednakosti. Kada netko priča o "američkom snu" potonji "nije ni san ni stvarnost – to je hiperzbilja". Isto tako je i američka demokracija hiperzbilja za prikrivanje oligarhijskih struktura, stvarnih vladara života i smrti. Hiperzbilju proizvode mediji. U tom smislu simulacija se dovodi u vezu s masovnim i novim medijima te postmodernom kulturom. Masovni i novi mediji konstruiraju zbilju, proizvode događaje, stvaraju istovremenu dvostruku stvarnost i medijsku demokraciju. Simulacija je isto što inverzija stvarnosti, simboličko nasilje nad društvom, mimikrija, kopiranje originala bez originala i u konačnici strateško kamufliranje.

Zaključak

U ovom tekstu pokušali smo istražiti stanje demokracije na prijelazu stoljeća. Pokazalo se da se demokracija početkom 21. stoljeća našla u postdemokratskom stanju. To smo stanje posredno predstavili analizom odnosa moći u postmodernim demokracijama. Postmoderne demokracije dio su šireg postdemokratskog stanja, nastalog promjenom paradigme, transformacijom industrijskog u postindustrijsko, globalno informacijsko društvo i globalizacijom. Promjena društvene paradigme dovela je do nove konfiguracije demokracije u doba globalizacije, a ta bi se konfiguracija mogla izraziti konceptom postdemokratskog stanja. To je stanje podjednako obuhvatilo konsolidirane i polukonsolidirane demokracije. Analiza odnosa moći pokazala je poremećaj ravnoteže moći u korist manjine u odnosu na većinu. To je jedno od bitnih mjesta razumijevanja demokracije u postdemokratskom stanju u kojem podjednako egzistiraju konsolidirane i polukonsolidirane te nove demokracije, nastale kao rezultat tranzicije otvorene 1989., među kojima je i demokracija u Hrvatskoj. U tekstu je analizirana tranzicija i konsolidacija

demokracije u Hrvatskoj. Analizirali smo nekoliko arena demokracije da bismo pokušali pokazati koliko je demokracija u Hrvatskoj konsolidirana u usporedbi s demokracijama na Zapadu i u Europskoj uniji. Postavili smo pitanje o polukonsolidiranosti demokracije u Hrvatskoj i tezu da je demokracija u Hrvatskoj polukonsolidirana u postdemokratskom stanju te pokazali razlike u nastanku demokracije u Hrvatskoj i na Zapadu kao i sličnosti u vidu postdemokratskog stanja. Na kraju teksta pokušali smo pokazati što je to postdemokracija. Odgovorili smo da je to metoda za analizu postdemokratskog stanja s kojom se podjednako suočavaju Europska unija i Hrvatska jer je postdemokratsko stanje globalan fenomen i problem demokracije, a nikako lokalni.

U kontekstu analize demokracije u Europskoj uniji i Hrvatskoj skrenuli smo pozornost na višestruke društvene zbilje i višestruke demokracije, tj. na zbilju minimalne liberalne demokracije, zbilju demokracije u postdemokratskom stanju i konstruiranu političku zbilju u vidu simulacije demokracije kojoj se pribjegava radi prikriivanja njezinih manjkavosti u postmodernom dobu i realnih odnosa moći u Hrvatskoj i Europskoj uniji. Ova interpretacija pronašla je svoje uporište u sociologiji znanja Bergera i Luckmanna te postmodernoj teoriji kulture Jeana Baudrillarda. To je uporište metodološki i analitički hibrid podesean za dekonstrukciju demokracije u postdemokratskom stanju i simulaciju demokracije u dobu tehnološkosti i tehnokulture u kojem živimo. Svjedoci smo transformacije demokracije industrijskog društva u globalno informacijsko društvo, a u takvoj je transformaciji demokracija zadobila novu konfiguraciju, ali nije prestala biti demokracijom.

Literatura

Knjige

- Aristotel.** 1988. *Politika*. Globus. Zagreb.
- Berger, Peter I. i Luckmann, Thomas.** 1992. *Socijalna konstrukcija zbilje*. Naprijed. Zagreb.
- Beyme, Klaus von.** 1994. *Systemwechsel in Osteuropa*. Suhrkamp. Frankfurt/Main.
- Baudrillard, Jean.** 2003. *Simulacija i zbilja*. Naklada Jesenski i Turk. Zagreb.
- Bornstein, Daniel J.** 1992. *The Image. A Guide to Pseudo-Events in America*. Vintage Books. New York.

- Crouch, Colin.** 2007. *Postdemokracija. Političke i poslovne elite u 21. stoljeću.* Izvori. Zagreb.
- The Democracy Sourcebook.* 2003. The MIT Press. Cambridge Massachusetts.
- Freedom in the World.* 2013. Freedom House. New York.
- Fukuyama, Francis.** 1994. *Kraj povijesti i posljednji čovjek.* Hrvatska sveučilišna naklada. Zagreb.
- Hedges, Chris.** 2011. *Carstvo opsjena: kraj pismenosti i trijumf spektakla.* Algoritam. Zagreb.
- Huntington, Samuel P.** 1991. *Third Wave. Democratization in the Late Twentieth Century.* University of Oklahoma Press. London.
- Linz, Juan J.** i Stepan, Alfred. 1996. *Problems of Democratic Transition and Consolidation. Southern Europe, South America, and Post-Communist Europe.* The Hopkins University Press. Baltimore.
- Lipset, Seymour Martin i Lakin, Jason M.** 2006. *Stoljeće demokracije.* Politička kultura. Zagreb.
- Liotard, Jean-Francois.** 2005. *Postmoderno stanje.* IBIS. Zagreb.
- Merkel, Wolfgang.** 2009. *Transformacija političkih sustava. Teorije i analize.* Fakultet političkih znanosti. Zagreb.
- Michels, Robert.** 1990. *Sociologija partija u suvremenoj demokraciji.* Informator – Fakultet političkih nauka. Zagreb.
- O'Donnell, Guillermo i Philippe C. Schmitter.** 1986. *Transition from Authoritarian Rule. Tentative Conclusions about Uncertain Democracies* The Johns Hopkins University Press. Baltimore i London.
- Plessner, Helmuth.** 1959. *Die verspätete Nation. Über die politische Verführbarkeit bürgerlichen Geistes.* Stuttgart.
- Ranciere, Jacques.** 2008. *Mržnja demokracije.* Ljevak. Zagreb.
- Schumpeter, J. A.** 1981. *Kapitalizam, socijalizam i demokracija.* Globus. Zagreb.
- Schwarzmantel, John.** 2005. *Doba ideologije – političke ideologije od američke revolucije do postmodernih vremena.* AGM. Zagreb.
- Weber, Max.** 1986. *Metodologija društvenih nauka.* Globus. Zagreb.

Članci u časopisima:

- Merkel, Wolfgang.** 2004. Ukotvljene i manjkave demokracije. *Politička misao* 3 (41). 80-104.
- Rustow, Dankwart A.** 1970. Transition to Democracy. Toward a Dynamic Model. *Comparative Politics* 3 (2). 337-363.

Poglavlja u zbornicima:

- Milardović, Anđelko i Dvorakova, Vladimira.** 2007. Elite Groups in the Waves of Democratization and Lustration. U: Vladimira Dvorakova,

Andelko Milardović (ur.), *Lustration and Consolidation of Democracy and Rule of Law in Central and Eastern Europe*. Centar za politološka istraživanja. Zagreb.

Internetske adrese:

http://www.democracyranking.org/downloads/basic_concept_democracy_ranking_2008_A4.pdf (pristupljeno 8. travnja 2015.)

Campbell, David F. J. 2008. *The Basic Concept for the Democracy Ranking of the Quality of Democracy*.

http://www.freedomhouse.org/sites/default/files/NIT2013_Graphs_June_6_TR.pdf (pristupljeno 28. veljače 2015.)

Nations in Transit 2013: Overall Democracy Scores.